

DE YNGRE JURISTERNAS PROBLEM

NYA LÖNEPRINCIPER OCH NYA FÖRHANDLINGSMETODER

Av docenten KNUT RODHE, Stockholm

UNDER åren 1938—1942 utexaminerades i medeltal 214 nya jurister om året. I början på trettioalet beräknades ersättningsbehovet i en officiell utredning till omkring 110 om året, och om vi uppskattningsvis höja denna siffra till 150, så ha vi säkert tagit till ganska frikostigt. Detta skulle betyda att vi få något sextiotial jurister om året som inte kunna sugas upp. Oavsett om denna beräkning är korrekt kan det icke råda någon tvekan om att vi för närvarande ha att räkna med en allvarlig överproduktion av jurister.

Just nu ha vi en tillfällig lättnad under kristiden. Militärförvaltningarna och de statliga kommissionerna ha tagit upp hela det stora överskottet, och någon egentlig arbetslöshet råder alltså inte nu. Men den dag freden kommer krympa militärförvaltningarna våldsamt och vi vänta att den statliga näringsregleringen och ransoneringarna skola avvecklas. Då blir det en svår tid för de unga juristerna; kanske framför allt för dem som komma ut såsom nyexaminerade och finna arbetsmarknaden totalt stängd för sig. Andra grupper av intellektuella kunna kanske räkna med att få fördel av en expansion efter kriget; juristerna ha haft sin högkonjunktur under krisen och de kunna inte räkna på att den fortsätter.

Överproduktionen betyder emellertid inte bara arbetslöshet för många, den betyder också en sänkt lönenivå. När många jurister gå arbetslösa är det alltför lätt att finna jurister som äro villiga att taga arbete mot låg ersättning. Detta är en frestelse som varken enskilda arbetsgivare eller statsmakterna ha lätt att motstå. Inom juristyrket ha vi också haft att dragas med ett gammalt ont, som är gemensamt för de flesta liknande banor: detta att man utnyttjar dem som redan avslutat sina studier till oavlönat eller underbetalat arbete under motivering att arbetet är en vidare

utbildning. Det är klart att i den mån nybörjaren blott är en börda för sina arbetsgivare, så kan man inte säga något om att han inte har någon lön. Men så snart han gör ett nyttigt arbete, så måste han kunna göra anspråk på lön även om arbetet samtidigt ger honom utbildning. Erkänner man inte detta skulle man ju kunna säga att alla juristtjänster under justitierådens borde vara oavlönade, eftersom de ge en nödvändig utbildning på vägen till denna höga post. Ännu finns det emellertid alltför mycket kvar av den gamla åskådningen på en del håll. På sista tiden har dock en förbättring inträtt, i det att statsmakterna beträffande tingstjänstgöringen klart slagit fast, att varje jurist, som är behövlig för en domsagas skötsel, skall erhålla en skälig avlöning.

Överproduktionen av jurister har alltså lett till otillfredsställande arbets- och avlöningsförhållanden för ett stort antal unga jurister. Såsom exempel på hur otillfredsställande förhållandena äro kan jag nämna att man gjort en jämförelse mellan vad en officer och en departementsjurist sammanlagt uppburit i lön fram till 40 års ålder. Det visade sig att juristen fått allenast något över $\frac{2}{3}$ av officerens lön. Och officerslönderna bruka inte anses vara särskilt frikostigt tilltagna.

Överhuvud taget kan det konstateras, att man inom statsförvaltningen under de senaste årtiondena kraftigt ökat antalet av de sämst avlönade posterna, medan däremot ökningen av antalet bättre avlönade poster icke hållit jämna steg härmed. Detta har medfört en helt förändrad proportion mellan antalet högre poster och antalet lägre, vilket i sin tur haft till resultat att åldern för befordran till högre poster stigit väsentligt. Många poster, som förr lågo inom räckhåll för de flesta juristerna i ett verk vid en icke alltför hög ålder, nås nu först sent och endast av ett mindre antal. Man har beräknat, att åldern för befordran till ordinarie statlig domartjänst om nuvarande förhållanden förbli oförändrade kan väntas stiga från 40 år nu till 50 år 1960. Något liknande äger och har redan ägt rum på en hel del andra områden.

Om man påstår att avlöningen för de yngre juristerna är otillfredsställande, så innebär detta till en början att man konstaterar, att juristerna själva äro otillfredsställda. Men det går ju inte att stanna vid det utan man måste fråga sig hur man då vill beräkna lönen för en jurist; vad man anser vara en skälig lön. Detta är en fråga som man har anledning att ställa för alla akademiskt utbildade personer och jag skall försöka redogöra för hur man bland de yngre akademikerna kommit att se på den saken.

Vi utgå från den lön som är vanlig för personer utan någon särskild utbildning och utan en tjänsteställning, som medför särskilt ansvar, alltså ungefär vad en arbetare eller en kontorsanställd har. Denna lön motsvarar väl den lägsta levnadsstandard, som kan anses skälig; den motsvarar alltså löntagarens behov för att han skall kunna leva. En sådan behovslön bör givetvis till en viss grad stiga med åldern, då man måste räkna med att löntagaren gifter sig och sätter barn till världen.

Men juristernas anspråk kan inte stanna vid detta. Kravet på skälig lön kan ställas upp av både utbildad och outbildad arbetskraft. De som ha kostat på sig en dyrbar utbildning måste dessutom begära, att de av sin kommande lön skola *utöver skälig bärgning* få tillbaka det kapital de lagt ned på sina studier. För den som har studerat på skuld är detta självklart: han måste ha en möjlighet att betala sina skulder med den lön han får efter det att han slutat sina studier, annars blir det katastrof för honom. Men det finnes om man tänker närmare efter ingen anledning att se saken annorlunda beträffande dem, som studera utan skuldsättning. I det ekonomiska livet är det en oskriven lag att en rörelse måste kunna förränta inte bara främmande kapital utan även det egna kapitalet, eljest har den intet existensberättigande. Även den som har varit lycklig nog att kunna studera på eget kapital eller som fått sina studiekostnader täckta av någon välgörare, måste ju säga sig att studietiden inneburit en ekonomisk förlust, om man inte kan beräkna att utöver skälig försörjning få tillbaka det kapital han lagt ned på studierna jämte ränta.

Detta krav är för närvarande icke uppfyllt. Förr var det kanske så att de allra flesta kunde räkna med att få sina studiekostnader täckta. Och eftersom det fanns så stor säkerhet för att man skulle lyckas, gjorde det inte så mycket att det kanske dröjde en rätt lång tid innan den unge juristen nådde fram till sitt mål. Det gjorde inte så mycket att han i början fick gå oavlönad eller dåligt avlönad, när han kunde vara ganska säker på att få en bra lön sedan. Nu är det däremot annorlunda. Det är bara en del av juristerna, som verkligen får full compensation för sin utbildningskostnad. Alltför många nå aldrig eller för sent fram till den lönenivå, som behövdes för att de skulle få tillbaka det kapital studierna kostat. Detta måste återverka på rekryteringen av juristbanan. För det första avskräcker man dem, som måste studera på skuld. Det nuvarande systemet medför alltså att juristbanan i övervägande grad kommer att rekryteras bland de välsituerade.

Men på lång sikt avskräcker man även dem, som överväga, om de skola sätta in eget kapital i en utbildning för juristbanan. Man kan i längden inte undvika, att den enskilde frågar sig, om det lönar sig att lägga ned kapital på de juridiska studierna.

Det måste alltså ordnas så, att den som underkastar sig kostnaden för en utbildning, skall kunna räkna med att få igen det kapital han lagt ned. Vill samhället ha utbildad arbetskraft, så måste det betala utbildningen i någon form. Vill samhället inte betala, så får det taga konsekvenserna. Det går inte i längden att räkna med att vissa samhällsmedlemmar skola underkasta sig en utbildning, som leder till att de komma i ett ekonomiskt sett sämre läge än om de underlåtit att skaffa sig någon utbildning.

Varje utexaminerad jurist, som motsvarar de anspråk man skäligen kan ställa på honom, bör alltså ha en lön, som dels ger honom och hans familj skälig bärgning, dels ger honom möjlighet att amortera sina studiekostnader, vare sig han nu måste använda amorteringarna till att återbetala lån eller han kan behålla dem själv. Sedan är det givet att till detta grundbelopp måste enligt vedertaget bruk komma ett tillägg i den mån juristen avancerar till en högre tjänsteställning med mera ansvar.

Lönen bör alltså bestå av tre element: ett som motsvarar skälig bärgning för löntagaren och hans familj, ett som motsvarar en lämplig amortering på utbildningskostnaden, samt ett som motsvarar en ev. högre tjänsteställning. När man gör en beräkning efter denna princip måste man också taga hänsyn till att en dylik lön träffas av betydligt högre skatter än en lön som blott skall ge en skälig levnadsstandard. Alltså måste man till lönen lägga ännu ett belopp, som skall kompensera merbelastningen i skatt, så att det för levnadskostnader beräknade nettot blir detsamma som för den löntagare som icke haft någon utbildning.

Man kan nu fråga sig vad det beror på att de unga juristernas löner ligga så långt från den norm jag här har skisserat upp.

En orsak är väl samhällets allmänna konservatism. Ett system, som gick bra under en äldre tids förutsättningar, har bevarats under förhållanden då det inte längre passar. Juristerna själva ha inte tillräckligt bevakat sina intressen, de ha inte tillräckligt energiskt pekat på att situationen ändrats och att en reform därför behövdes.

Men framför allt måste man peka på överproduktionen av jurister. Man skulle kanske med en drastisk term kunna tala om en inflation på juristbanan.

Denna inflation visar sig emellertid inte bara däri, att det produceras för många jurister; den visar sig också däri att standarden på juristerna inte hålls tillräckligt hög. Det är alltför många jurister, som inte håller måttet, och detta återverkar på hela kårens anseende. Det förhåller sig tyvärr så, att det är alltför lätt för en obegåvad person att avlägga juris kandidatexamen. De juridiska fakulteterna kunna inte såsom fackhögskolorna gallra sina elever vid inträdet. Följden har blivit att fakulteterna jämte många begåvade studerande få ett stort antal obegåvade och, vad värre är, ointresserade studerande, som inte ha kommit in någon annan stans och som bli jurister enligt minsta motståndets lag. Många av dessa släpa eller bluffa sig igenom ämne efter ämne, och erfarenheten visar att det finns mycket små möjligheter att definitivt gallra ut olämpliga personer, som satt sig i sinnet att de skola avlägga examen. Detta är en allvarlig svaghet hos vår nuvarande examensordning. Vi ha ingen tidsbegränsning på studierna och en nästan obegränsad rätt att göra nya tentamensförsök. Det har diskuterats mycket hur man skall komma till rätta med denna svårighet. Enstaka lärare ha tagit såsom sin uppgift att genom höga tentamensfordringar åstadkomma en gallring, men det kan knappast sägas att försöken utfallit väl. Helt nyligen ha föreskrifter givits om samverkan mellan flera lärare, vilka skulle på grundval av sina erfarenheter vid tentamina söka avråda olämpliga elever från att fortsätta. Tidigare försök på denna väg ha emellertid runnit ut i sanden, och för övrigt äro de studerande ej särskilt mottagliga för dylika råd, vilket må vara förklarligt i fråga om den som redan lagt ned lång tid och mycket pengar på sina studier.

Jag kan för min del inte se någon annan lösning än en gallring vid studiernas början, byggd framför allt på studentbetygen. Om en sådan reform genomföres blir juristbanan jämställd med de flesta andra akademiska banor och slipper att taga emot den man inte vill ha på annat håll.

Vår strävan måste alltså gå ut på att minska överproduktionen genom att få till stånd en gallring som hindrar att mindre goda jurister komma in på banan. Därmed tar vi bort den press på lönenivån som ligger däri att det produceras för många jurister för det aktuella behovet och den press på lönenivån som ligger däri att det produceras mindre goda jurister. En mindre god jurist kostar lika mycket i utbildning som en god, kanske oftast mer. Hans arbete är emellertid inte värt lika mycket, och om vi slippa

de mindre goda juristerna är det lättare att övertyga arbetsgivarna att juristen är värd sin utbildning och måste ha betalt för den.

Härmed tror jag mig ha karakteriserat den situation, under vilken Sveriges Yngre Juristers Förening för tre år sedan framträdde. Föreningen bildades på initiativ av studenter, vilka med bekymmer sågo hur mörk framtiden gestaltade sig för dem. När föreningens arbete väl hade kommit i gång, växte den mycket snabbt. Första året fick föreningen 772 medlemmar, andra året växte siffran till 1,400 och nu har den över 1,900 medlemmar. Det är alldeles tydligt att föreningen motsvarar ett känt behov bland de yngre juristerna. Medlemmarna tillhöra till största delen de 6—7 senaste årsklasserna av juris kandidater; härtill kommer ett stort antal juris studerande, vilka utgöra omkring $\frac{1}{3}$ av föreningens medlemmar.

Föreningen skall representera de *yngre* juristerna. Någon åldersgräns uppåt är emellertid inte fastställd; det är blott stadgat att den som är över 40 år får betala en lägre avgift om han vill. Föreningen har inte så få medlemmar i denna ålder; det finns nämligen i de statliga verken tyvärr ganska många jurister i medelåldern, vilka i löneavseende äro att likställa med de yngre, och de äro givetvis välkomna i föreningen.

Föreningens huvuduppgift är att verka för bättre löner och bättre arbetsförhållanden i övrigt för de yngre juristerna. Hittills har föreningen främst haft sin uppmärksamhet inriktad på de statsanställda juristerna. Vid 1943 års reform av domsagoförvaltningen har notariernas ställning förbättrats. Föreningen har i samband med denna reform framfört de yngre juristernas önskemål och i flera avseenden lyckats vinna gehör för sina synpunkter. Ett vidsträckt fält för föreningens verksamhet har varit den centrala statsförvaltningen. Föreningen har trätt i kontakt med åtskilliga verksledningar och fört förhandlingar om löneförbättringar, i många fall med framgång. Verksledningarna ha i allmänhet ställt sig förstående för kraven på förbättring av anställningsförhållandena, medan större svårigheter mött när det gällt att övertyga de centrala anslagsbeviljande myndigheterna.

I ett centralt ämbetsverk ha löne- och befodringsförhållandena varit så usla, att föreningen efter resultatlösa underhandlingar om förbättringar fann sig böra uppmana sina medlemmar att icke taga anställning i verket.¹ Sedan verket till K. M:t gjort fram-

¹ Verket hade t. ex. fem amanuenser med 13—23 tjänsteår, vilka ännu voro pla-

ställning om vissa förbättringar, har konflikten numera tills vidare avblåsts.

Kampåtgärder av detta slag ha icke tidigare förekommit i juristyrket och knappast heller i övrigt bland de akademiskt utbildade. Dock ha de yngre läkarna i åtskilliga fall sett sig nödsakade att sätta hårt mot hårt för att kämpa sig fram till drägliga förhållanden. Det berättas att Sveriges Yngre Läkares Förening en gång vid förhandlingar med ledningen för ett kommunalt sjukhus möttes av följande svar: »Det förstår väl herrarna att vi betalar inte vad som är skäligt utan vad vi är tvungna att betala.» Gentemot en sådan inställning hjälper det inte med bara förhandlingar utan man måste vara beredd att sätta makt bakom orden. Juristerna ha ännu ganska begränsade erfarenheter om behovet av kampåtgärder och möjligheterna att komma fram till resultat med sådana, men vi äro på det klara med att vi måste tillgodogöra oss våra medbröders erfarenheter i detta avseende. Vi veta att vi härigenom ådraga oss åtskilliga äldre kollegors ogillande, men det kan inte hjälpas att tiderna äro annorlunda nu än i deras ungdom. Framför allt måste man komma ihåg att ledningen av det svenska samhället numera i stor utsträckning ligger i händerna på samhällsgrupper, som själva aldrig ha tvekat att sätta hårt mot hårt då de eftersträvat bättre arbetsvillkor. Och åtskilliga tecken tyda på att de ledande grupperna icke heller själva äro sinnade att taga hänsyn till de akademiskt utbildade, om icke dessa äro beredda att ävenledes sätta hårt mot hårt. Detta behöver icke betyda något permanent krigstillstånd men det betyder att man sedan det visat sig hur långt maktmedlen å ömse sidor räcka kan i gott samförstånd förhandla på en bättre grund än om ena parten helt avstår från alla maktmedel och därmed gör sig beroende av andra partens välvilja.

Förståelsen för detta håller på att vakna hos den akademiskt utbildade ungdomen och kommer väl om någon generation att ha trängt igenom hela den samhällsgrupp, som har sådan utbildning. Ett tydligt tecken härpå är att de akademiskt utbildade hålla på att organisera sig i allt större utsträckning. Sveriges Yngre Läkares Förening har existerat i åtskilliga år och har nu fått en systerorganisation i Sveriges Yngre Juristers Förening. Även extralärare, yngre statsvetare, yngre ingenjörer, yngre museimän och andra liknande grupper äro organiserade.

cerade i lönegrad Eo 18 (grundlön 501 kr. per månad), och som praktiskt taget saknade befordringsmöjligheter.

Såsom en förbindelselänk mellan dessa föreningar har nyligen bildats Sveriges Yngre Akademikers Centralorganisation (SYACO), som utgör en sammanslutning av fackliga riksorganisationer för olika yrkesutövare med utbildning från universitet eller högskola. Organisationens ändamål är att tillvarata de representerade gruppernas sociala och ekonomiska intressen genom att förmedla ett inbördes samarbete mellan de anslutna organisationerna samt att företräda dessa utåt i gemensamma frågor. Sådana frågor, som blott angå en särskild grupp, skola däremot handhas av gruppens organisation på eget ansvar. Det är tydligt att problemen gestalta sig ganska olika för de olika grupperna och att vissa grupper komma att visa sig mer aggressiva än andra när det gäller kampen för bättre arbetsvillkor. Dessa olikheter skola icke utgöra hinder för samarbete i gemensamma frågor inom centralorganisationens ram.

Åtskilliga organisationer av yngre akademiker hava anslutit sig till SYACO; dock är att anteckna att ingenjörerna beslutat att t. v. stå utanför.

Centralorganisationen omfattar ännu endast de yngre bland de akademiskt utbildade. Man har frågat oss varför vi ej vilja låta de äldre vara med. Svaret är att de äldre med några få undantag ännu ej äro fackligt organiserade — blott läkare och tandläkare äro det — och att därför förutsättningarna för att taga upp dem i centralorganisationen saknas. I grunden ligger ju svårigheten däri att den äldre generationen ännu ej fått vad jag skulle vilja kalla fackligt medvetande. Men om tjugu, trettio år, när vi som nu äro unga blivit medelålders, då äro vi kanske mogna för att bilda om Sveriges Yngre Akademikers Centralorganisation till Sveriges Akademikers Centralorganisation.

Inom ramen för denna centralorganisation skall Sveriges Yngre Juristers Förening enligt stadgarna verka för de yngre juristernas sociala och ekonomiska intressen. Detta måste föreningen, som jag förut framhållit, göra på två linjer. Dels måste föreningen verka för en rimligare lönesättning. Dels måste föreningen verka för en bättre standard bland juristerna. Dessa båda linjer hänga i längden oskiljaktigt samman. Samhället kan inte få goda jurister utan att betala dem ordentligt, och juristerna kunna inte påräkna god betalning om de inte håller måttet. De yngre juristerna måste komma ihåg att de inte kunna begära ökade rättigheter utan att också tänka på sina skyldigheter. De gagna samhället och sig själva bäst genom att ha båda dessa ting på sitt program.